

Nova čitanja povijesti

Znanstveno-stručni skup
Bjelovar, 7. svibnja 2026.

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru

Zagreb – Bjelovar, 2026.

Nova čitanja povijesti
Znanstveno-stručni skup

Bjelovar, 7. svibnja 2026.

Impresum

Organizator

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru

Suorganizatori

Grad Bjelovar, Bjelovarsko-bilogorska županija

Nakladnik

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

10000 Zagreb, Trg Nikole Zrinskog 11

Za nakladnika

akademik Dario Vretenar, glavni tajnik

Urednica

mr. sc. Zorka Renić

Glavna i odgovorna urednica

akademkinja Jasna Čapo

Lektura i korektura

Tina Gatalica

Grafičko oblikovanje

Krešimir Ivanček

Nova čitanja povijesti

Znanstveno-stručni skup
Bjelovar, 7. svibnja 2026.

Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru

Zagreb – Bjelovar, 2026.

Uvodnik

Poštovane čitateljice i čitatelji,

pred vama su sažetci znanstveno-stručnog skupa *Nova čitanja povijesti* koji okupljaju raznolike, ali tematski povezane priloge posvećene povijesti, identitetu i društvenim procesima bjelovarskoga kraja i šireg hrvatskog prostora.

Posebno mjesto zauzima izlaganje prof. dr. sc. Alexandra Buczynskog koje otvara intrigantno pitanje – tko je stvarno bio „prvi čovjek“ marijaterezijanskog Bjelovara?

Srodnu težnju za širim sagledavanjem povijesne slike nalazimo i u radu o ostavštini Antuna pl. Cuvaja od Carevdara, koji u prvi plan stavlja manje poznate, ali iznimno važne ženske aktere hrvatske prošlosti.

Također, tema eugenike, koju obrađuje dr. sc. Martin Kuhar, podsjeća na složene i često kontroverzne pokušaje znanstvenog oblikovanja društva, otvarajući prostor za kritičko promišljanje odnosa između znanosti, ideologije i etike u povijesnom kontekstu.

Radovi posvećeni lokalnoj povijesti, poput istraživanja o kotaru Čazma te o humanitarnim akcijama zbrinjavanja gladne djece krajem Prvoga svjetskog rata, dodatno naglašavaju važnost zavičajnih tema. Oni pokazuju kako se u lokalnim sredinama prelamaju širi povijesni procesi.

Zajednički nazivnik svih ovih priloga je nastojanje da se prošlost sagleda cjelovitije i kritički.

Nadamo se da će sadržaj sažetaka potaknuti Vaš interes, otvoriti nova pitanja i pridonijeti boljem razumijevanju složenih povijesnih događanja koji oblikuju našu sadašnjost.

Urednice

PROGRAM

- ◆ **Alexander Buczynski**
Tko je tko u Bjelovaru? Kratka biografija prvog „prvog čovjeka“ marijaterezijanskog Bjelovara
- ◆ **Martin Kuhar**
Eugenika: internacionalni korijeni i lokalna primjena
- ◆ **Tamara Štefanac, Ivana Skuhala Karasman, Luka Boršić**
Neobjavljena priča znamenitih žena: iz ostavštine Antuna pl. Cuvaja od Carevdara
- ◆ **Jadranka Kruljac Sever**
Kotar Čazma – osnivanje, djelovanje, ukidanje (1872. - 1955.)
- ◆ **Iva Ban, Dubravka Grganić Rožman, Zorka Renić, Valerija Turk-Presečki**
Zbrinjavanje gladne djece krajem Prvoga svjetskog rata u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

Moderatorica: Ivana Blažeković

Alexander Buczynski

Tko je tko u Bjelovaru? Kratka biografija prvog „prvog čovjeka“ marijaterezijanskog Bjelovara

S a ž e t a k

U OVOM ĆE IZLAGANJU BITI PREDSTAVLJENI najizgledniji kandidati za naslov prvog „prvog čovjeka“ marijaterezijanskog Bjelovara. Izraz „**prvi čovjek**“ koristi se ovdje kao analitička, a ne kao formalno-pravna kategorija, kojom se označava nositelj stvarnog autoriteta u Bjelovaru kao stožernog mjesta i slobodnog vojnog komuniteta za vrijeme vladavine Marije Terezije, neovisno o njegovoj službenoj tituli. U tom pogledu, naglasak neće nužno biti na nominalnom položaju određenih osoba u hijerarhiji, nego na njihovoj funkcionalnoj ulozi i stvarnom dosegu vlasti. Tko su bile te osobe i zašto upravo one odgovaraju profilu „**prvog čovjeka**“.

O autoru

Dr. sc. **Alexander Buczynski** je znanstveni savjetnik u trajnom izboru na Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu gdje je zaposlen od 1991. Studij povijesti završio je 1988. na Sveučilištu Utrechtu u

Nizozemskoj, a doktorirao je 1993. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Između 1996. i 2019. vodio je četiri istraživačka projekta, a dosad je objavio tri knjige te tridesetak znanstvenih radova u domaćim i inozemnim časopisima i zbornicima. Najopsežniji dio njegovih znanstvenih istraživanja obuhvaća političke, društvene, gospodarske i kulturne aspekte vojnokrajiške povijesti i odraz bečkog apsolutizma u Hrvatskoj Kraljevini tijekom 18. i 19. stoljeća. Od 1997. redovito sudjeluje u nastavi na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Godine 2007. bio je gostujući znanstvenik na Institutu za napredne humanističke studije (IASH) pri Sveučilištu Edinburgh u Škotskoj, a 2010. godine Fulbrightov stipendist na njujorškom Sveučilištu Binghamton (SUNY) u SAD-u. Predstojnik je institutskog Odjela za ranonovovjekovnu povijest i suradnik na institutskom projektu *Vlast to smo mi*.

Prof. dr. sc. Alexander Buczynski

Hrvatski institut za povijest

Opatička 10, Zagreb

alexander.buczynski@gmail.com

Martin Kuhar

Eugenika: internacionalni korijeni i lokalna primjena

Sažetak

EUGENIKA, ILI ZNANOST O POBOLJŠANJU RASE, svoju je znanstvenu legitimitaciju crpila iz značajnih znanstvenih otkrića 19. stoljeća: statističkih analiza Francisa Galtona, evolucionizma Charlesa Darwina i mehanizama nasljeđivanja Gregora Mendela. Kao utjecajan socijalni i politički pokret, eugenika je odgovorna za stotine tisuća prisilnih sterilizacija i eutanazija. U prvom dijelu ovoga predavanja obradit će se intelektualni korijeni eugenike te sociokulturni i politički fenomeni koji su pridonijeli njenom rapidnom širenju. Također, prikazat će se povijest eugenike u njenim središtima: Sjedinjenim Američkim Državama, Njemačkoj i Skandinaviji. Drugi dio predavanja bit će posvećen analizi eugenike u Hrvatskoj – njenim fazama, istaknutim pojedincima i društvenom dosegu – kao i identifikaciji uzroka koji su značajno ograničili njenu primjenu na našim prostorima.

O autoru

Nasl. doc. dr. sc. **Martin Kuhar**, dr. med., viši je znanstveni suradnik u Zavodu za povijest i filozofiju znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, gdje se bavi poviješću biomedicinskih znanosti u Hrvatskoj. Medicinski fakultet u Zagrebu završio je 2008. godine, a preddiplomski studij filozofije i antropologije 2013. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Doktorirao je 2015. godine na Medicinskom fakultetu u Zagrebu na temi eugenike u Hrvatskoj do kraja Drugoga svjetskog rata. Autor je većeg broja međunarodnih članaka iz povijesti hrvatske medicine i farmacije. Godine 2014. dobio je *Honorable Mention* nagradu na 35. Samuel J. Zakon natjecanju za najbolji rad iz povijesti dermatovenerologije. Trenutačno je nositelj kolegija Filozofija medicine na Medicinskom fakultetu Hrvatskoga katoličkog sveučilišta.

Dr. sc. Martin Kuhar

Zavod za povijest i filozofiju znanosti, HAZU
mkuhar@hazu.hr

Neobjavljena priča znamenitih žena: iz ostavštine Antuna pl. Cuvaja od Carevdara

DOPRINOS BJELOVARSKOG ZAVIČAJNIKA Antuna pl. Cuvaja od Carevdara hrvatskome školstvu i razvoju pedagogije je značajan ne samo zbog njegovog rada u Bjelovaru, Sisku i Petrinji već i zbog utjecaja koji je imao na nacionalnoj razini. Autor je monumentalnog djela *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, objavljenog u dva izdanja još za njegova života. Pored toga, Cuvaj je tijekom četrdeset godina prikupljao povijesne izvore i bilježio suvremene podatke o raznim ličnostima iz hrvatske povijesti koje je smatrao zanimljivima i značajnima. Te su biografske natuknice sačuvane u njegovoj ostavštini, pohranjenoj u Hrvatskom državnom arhivu i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižici u Zagrebu. U njima su sabrani životopisi obrtnika i trgovaca, seljaka, žena, liječnika, vojnika i drugih osoba koje obično nisu istaknute u kanonu znamenitih povijesnih ličnosti.

Suradnički projekt Instituta za filozofiju i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (2025. - 2027.) u središte zanimanja stavlja Cuvajeve bilješke o znamenitim hrvatskim ženama. Te su bilješke kao dio njegove ostavštine pohranjene u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižici u Zagrebu. Svojim rukopisom Cuvaj skreće pozornost na žene koje su dosad bile manje poznate široj hrvatskoj jav-

nosti i na one koje su svojim životom i profesionalnim uspjesima dale vrijedan doprinos razvoju hrvatske kulture, znanosti, politike i društva. Na taj se način stvara cjelovitija slika o ženama koje su svojim djelovanjem utrle put prema ravnopravnosti, obrazovanju i profesionalnom ostvarenju. S namjerom popularizacije njegove ostavštine i poticanja zanimanja drugih istraživača pripremljena je virtualna izložba posvećena ženskim ličnostima iz hrvatske povijesti (njih šesnaest). U tijeku je i priprema objave rukopisa u obliku elektroničke knjige u otvorenom pristupu, koja će dodatno olakšati drugim istraživačima dostupnost Cuvajeve ostavštine i objasniti razumijevanje ženske povijesti početkom 20. stoljeća, u vrijeme kad je Cuvaj intenzivno dovršavao rad na rukopisu.

O autorima

Dr. sc. Luka Boršić

Luka Boršić stekao je svoj prvi doktorat iz antičke filozofije, s naglaskom na klasične jezike, na Internationale Akademie für Philosophie 2001. godine. Drugi doktorat iz povijesti filozofije stekao je na Sveučilištu u Zagrebu 2010. godine. Trenutačno je ravnatelj i znanstveni savjetnik na Institutu za filozofiju u Zagrebu. Godine 2019. bio je Fulbrightov stipendist na Sveučilištu Columbia u New Yorku. Bio je voditelj istraživačkog projekta *Hrvatske filozofkinje u europskom kontekstu*. Voditelj je projekata *Hrvatske filozofkinje* i hrvatskog dijela Weave češko-hrvatskog projekta *Natura historiae, historia naturae: razotkrivanje povijesnosti prirode kroz ranonovovjekovne analize kontinuiteta, vremena i ljudske povijesti*. Njegova glavna istraživačka područja uključuju antičku filozofiju, renesansnu filozofiju, nastanak moderne znanosti i rodnu filozofiju, osobito povijest filozofkinja.

Dr. sc. Ivana Skuhala Karasman

Ivana Skuhala Karasman doktorirala je filozofiju na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu 2011. godine. Trenutačno je znanstvena savjetnica i pročelnica Odsjeka za hrvatsku filozofiju u Institutu za filozofiju u Zagrebu. Voditeljica je projekata *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine* i *Wundt, Mercier i novija hrvatska filozofija*. Glavna je urednica časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. Tijekom posljednjih pet godina njezin je glavni istraživački interes rodna filozofija, osobito povijest hrvatskih filozofkinja i odnos filozofije i psihologije.

Dr. sc. Tamara Štefanac

Tamara Štefanac zaposlena je u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu kao viša arhivistkinja. Diplomirala je povijest umjetnosti, komparativnu književnost i arhivistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te doktorirala u području informacijskih znanosti na međunarodnom doktorskom studiju pri Sveučilištu u Zadru 2016. godine. Godine 2023. boravila je na Sveučilištu Kalifornija u Los Angelesu kao gostujući profesor i primateljica Fulbright stipendije za postdoktorska istraživanja. Njezini istraživački interesi usmjereni su na kulturološke i informacijske aspekte pisane i dokumentarne baštine, posebice na povijesnu cenzuru i evidencijsku vrijednost kulturne baštine.

Dr. sc. Luka Boršić

Institut za filozofiju u Zagrebu

Ul. grada Vukovara 54, Zagreb

luka.borsic@ifzg.hr

Dr. sc. Ivana Skuhala Karasman

Institut za filozofiju u Zagrebu

Ul. grada Vukovara 54, Zagreb

ivana@ifzg.hr

Dr. sc. Tamara Štefanac

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Ul. Hrvatske bratske zajednice 4, Zagreb

tstefanac@nsk.hr

Kotar Čazma — osnivanje, djelovanje, ukidanje (1872. - 1955.)

Sažetak

KOTAR ČAZMA JE ADMINISTRATIVNO-UPRAVNA JEDINICA koja je nastala nakon ukidanja vojne uprave i Križevačke pukovnije pa cijeli ovaj prostor nosi breme tristogodišnje vojničke uprave. Kotar je najprije imao sjedište u Kloštar Ivaniću, zatim u Križu, da bi mu od 1. listopada 1895. do ukinuća 1955. godine sjedište bila Čazma. Budući da je kotar djelovao u ratna i burna vremena, sukobljene su strane nemilice palile njegovu ostavštinu. Tijekom 2022. i 2023. godine održana je izložba *Kotar Čazma (1872.) 1895.-1955.* i tada je prvi put objavljen duži tekst o ovoj temi. Predavanje izabranu temu stavlja u povijesni kontekst i izazove različitih država, uprave, politike, ideologija, dva svjetska rata, buna, paravojnih formacija, obrazovne, gospodarske, zdravstvene i kulturne razine uvjetovane i snažnom depopulacijom ovoga prostora. Rad tematizira i teškoće pri skupljanju podataka. Nastao je na nizu prije svega muzejskih predmeta, dokumenata objavljenih u literaturi, spomenica čazmanskih župa i Osnovne škole te vrlo malog broja arhivskih dokumenata koji se čuvaju u Državnom arhivu u Bjelovaru i Zagrebu. Prezentacija

ostavštine o Čazmi, kao središnjem naselju kotara, važna je zbog građanskih inicijativa i poduzetništva koje utječe na cjelokupni život čazmanskog kraja.

O autorici

Jadranka Kruljac Sever rođena u Graberju Ivaničkom (Općina Ivanić Grad) gdje je završila osnovnu školu. Srednjoškolsko obrazovanje stekla je u Ivanić Gradu i u Centru za kulturu i umjetnost u Zagrebu 1982.g. (zvanje novinski izvjestitelj). Iste godine upisala je Fakultet političkih znanosti i stekla zvanje diplomiranog politologa. Nakon završetka fakulteta radi na zamjenama te pokreće vlastiti obrt koji vodi do 1994. godine. Tada se zapošljava u Osnovnoj školi Josipa Badalića u Graberju Ivaničkom kao učiteljica. Od travnja 2001. godine zaposlena je u Centru za kulturu (*Slavko Kolar*) Čazma na radnom mjestu ravnateljice. Kao ravnateljica Centra za kulturu vodila je više investicijskih programa uređenja poslovnog prostora (galerije, kino dvorana, Gradska knjižnica, zgrada Centra za kulturu), zaštite arheološke baštine (srednjovjekovna utvrda u Čazmi), sakupila tisuće muzejskih predmeta, dokumentirala ih i preventivno zaštitila, ustrojila muzejsku dokumentaciju u digitalnom obliku, postavila mnogobrojne izložbe, organizirala kreativne i tradicijske radionice, pedagoški radila u Muzeju s turističkim grupama, učenicima i studentima, organizirala koncerte ozbiljne i tradicijske glazbe te scenske priredbe. Od 20. 7. 2021. obavlja poslove kustosice (dokumentaristice) u Gradskom muzeju Čazma.

Jadranka Kruljac Sever, kustos

Gradski muzej Čazma

Trg Čazmanskog kaptola 13, Čazma

jadrankaks@muzejcazma.eu

Iva Ban, Dubravka Grganić Rožman,

Zorka Renić, Valerija Turk-Presečki

Zbrinjavanje gladne djece krajem Prvoga svjetskog rata u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

Sažetak

ZBRINJAVANJE GLADU UGROŽENE DJECE krajem Prvoga svjetskog rata predstavlja nedovoljno istraženu temu u historiografiji, osobito na zavičajnoj razini, gdje je primjetan manjak dostupnih radova i sustavnih istraživanja. Polazeći od tog nedostatka, učenici i nastavnici Medicinske škole Bjelovar proveli su istraživanje oslanjajući se na dostupnu literaturu i povijesne izvore.

Cilj rada (istraživanja, školskog projekta) je istaknuti humanitarni karakter akcija spašavanja djece pogođene glađu s područja Dalmacije, Hercegovine i Istre te njihovo organizirano preseljenje u tadašnju Bjelovarsko-križevačku županiju. Poseban naglasak stavljen je na ulogu lokalne zajednice u prihvatu i skrbi za djecu.

Rezultati istraživanja ukazuju na značajnu razinu solidarnosti i humanosti lokalnog stanovništva, koje je u teškim ratnim i poratnim uvjetima pružilo pomoć najugroženijima. Ovo istraživanje pridonosi boljem razumijevanju zavičajne povijesti i otvara prostor za daljnja istraživanja ove važne, ali i nedovoljno obrađene teme.

O autoricama

Iva Ban

Iva Ban nastavnica je Hrvatskoga jezika u Medicinskoj i u Turističko-ugostiteljskoj i prehrambenoj školi Bjelovar. Završila je Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu gdje je 2009. godine stekla zvanje profesora kroatistike i fonetike. Uz rad u školi, honorarno radi za Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, i to na poslovima vrednovanja zadataka otvorenoga tipa na državnoj maturi.

Dubravka Grganić Rožman

Dubravka Grganić Rožman nastavnica je Hrvatskoga jezika u Medicinskoj školi Bjelovar. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, smjer kroatistika, i stekla zvanje profesora hrvatskoga jezika i književnosti. Godine 2024. promovirana je u zvanje profesorice savjetnice. Uz rad u školi, honorarno radi za Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, na poslovima vrednovanja zadataka otvorenog tipa.

Mr. sc. Zorka Renić

Zorka Renić je stručna suradnica knjižničarka u Medicinskoj školi i upraviteljica Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Bjelovaru. Samostalno i u koautorstvu objavila je nekoliko publikacija te više znanstvenih i stručnih radova. Aktivno sudjeluje na konferencijama, stručnim i znanstvenim skupovima te županijskim stručnim vijećima.

Valerija Turk-Presečki

Valerija Turk-Presečki nastavnica je Povijesti u Medicinskoj školi Bjelovar. U zvanju je izvrsnog savjetnika. Autorica je gimnazijskog udžbenika za povijest i jedna od suautorica kurikuluma povijesti za osnovne škole i gimnazije. Aktivno se bavi izradom nastavnih materijala za poučavanje o holokaustu i često sudjeluje kao predavačica na državnim seminarima i županijskim stručnim vijećima nastavnika povijesti.

Iva Ban

Medicinska škola Bjelovar
Poljana dr. Franje Tuđmana 8, Bjelovar
iva.bano2@gmail.com

Dubravka Grganić Rožman

Medicinska škola Bjelovar
Poljana dr. Franje Tuđmana 8, Bjelovar
dubravkagrganic@yahoo.com

Mr. sc. Zorka Renić

Medicinska škola Bjelovar
Poljana dr. Franje Tuđmana 8, Bjelovar
zorka.renic@skole.hr

Valerija Turk Presečki

Medicinska škola Bjelovar
Poljana dr. Franje Tuđmana 8, Bjelovar
turkvaleria@gmail.com

